
Karolina Boślak¹

Uniwersytet Śląski

ORCID: 0009-0002-6653-0429

Wyzwania procesu demokratyzacji Meksyku w XX i XXI wieku

Wstęp

Historia Meksyku, poczynawszy od rewolucji z początku XX wieku, a skończywszy na ostatnich wyborach w 2024 roku, zdefiniowana została przez przemianę ustrojową reżimu autorytarnego w państwo demokratyczne. Proces ten wymuszał wprowadzenie zmian prawnych, które miały przystosować państwo do nowego systemu rządów oraz zapewnić realizację postulatów opartych na wartościach wolności i równości, włączając w to wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego, gwarantującego obywatelom udział w sprawowaniu władzy. Przedrewolucyjne autorytarne uwarunkowania społeczne i polityczne były jednak silnie ugruntowane, co przyczyniło się do trudności z realizacją założeń normatywnych na przestrzeni kolejnych lat.

Przedmiotem artykułu jest analiza procesu demokratyzacji Meksyku. W ujęciu temporalnym dolną granicą czasową stanowią lata 1910–1920, w których miała miejsce rewolucja meksykańska. Jej efekt stanowiło obalenie autorytarnych rządów Porfiria Díaza i wejście przez kraj na drogę demokratyzacji. Górną granicę czasową stanowi rok 2024.

Przez proces demokratyzacji rozumiem zjawiska i działania wpływające na ustrój polityczny danego państwa, które prowadzą do ustanowienia w nim demokracji oraz jej dalszego umocnienia i stabilizacji. Zmiany te zachodzą

¹ karolinaboslak04@gmail.com

zarówno na płaszczyźnie instytucjonalnej, jak i społecznej oraz behawioralnej. W artykule weryfikuję hipotezę zakładającą, że Meksyk nigdy nie przeszedł w pełni procesu demokratyzacji. Tekst ma na celu identyfikację czynników, które uniemożliwiły te zmiany, oraz określenie, jaki ustrój panuje obecnie w państwie. Odpowiada również na pytania, czy Meksyk można klasyfikować jako demokrację wadliwą oraz czy wynik wyborów z 2024 roku może umożliwić temu państwu przekształcenie się w demokrację skonsolidowaną.

Metodami badawczymi zastosowanymi w trakcie pracy są: analiza i synteza danych, podejście ilościowo-jakościowe oraz analiza neoinstytucjonalna.

Założenia teoretyczne procesu demokratyzacji

Demokratyzacja stanowi wielopłaszczyznowy proces, który powinien prowadzić do umocnienia się w danym państwie idei, norm oraz instytucji demokratycznych. Moment rozpoczęcia tego procesu jest unikalny dla każdego państwa, może on bowiem wystąpić w zupełnie odmiennych okolicznościach historycznych, społecznych i politycznych. Choć niemożliwe jest wskazanie uniwersalnych warunków umożliwiających wprowadzenie demokracji, nauki polityczne wyróżniają wiele czynników, które mogą się przyczyniać do tego zjawiska. Pojawia się tu teoria modernizacji Seymoura Martina Lipseta, dotycząca korelacji dobrobytu gospodarczego z potencjałem do wprowadzenia i prawidłowego funkcjonowania w państwie instytucji demokratycznych (1959:). Zakłada ona, że rozwój gospodarczy przyczynia się do zwiększenia stopnia uprzemysłowienia, urbanizacji, wzrostu poziomu edukacji oraz dochodów obywateli. Elementy te sprzyjają stabilizacji państwa oraz przygotowują grunt pod demokrację. W przypadku ich braku jej konsolidacja nie może przebiegać w pełni poprawnie. Inne teorie wymienione przez Lipseta jako czynniki wzmacniające demokrację wskazują przykładowo masową mobilizację oddolną społeczeństwa do walki z reżimem ograniczającym wolności obywatelskie bądź wpływ zagranicznych podmiotów i rozpowszechnianych przez nie idei na rozwój myśli demokratycznej w danym państwie.

W badaniach nad procesem demokratyzacji większość politologów wyróżnia trzy główne etapy: fazę przygotowawczą, obejmującą upadek poprzedniego reżimu, tranzycję, opierającą się na tworzeniu i upowszechnianiu instytucji demokratycznych oraz konsolidację, najbardziej złożony etap, którego efekt ma stanowić rozpowszechnienie zasad demokratycznych i ich pełna akceptacja przez społeczeństwo. Według Juana Linza i Alfreda Stepana demokracje można uznać za w pełni skonsolidowane dopiero wtedy, gdy stanowią *the only game in town*, jedyną dostępną opcję (Foa, Mounk 2016: 15).

Konsolidacja stanowi etap kluczowy procesu demokratyzacji. Dzięki niej gwarancje instytucjonalne zostają dostosowane do realiów życia społecznego. Przepisy, normy oraz nowo powstałe instytucje demokratyczne powinny zostać na przestrzeni trwania tego etapu zaakceptowane przez obywateli (, :).

Meksyk w XX wieku – droga od autorytaryzmu do demokracji (upadek reżimu i niedokończona tranzycja)

Przełomowe wydarzenie we współczesnej historii Meksyku, które zdefiniowało jego ustrój, kładąc fundamenty pod proces demokratyzacji państwa, stanowiła rewolucja w latach 1910–1920. Była ona efektem narastającego niezadowolenia społecznego z prezydentury Porfirio Díaza. 35-letni okres jego autorytarnych rządów, określany mianem porfiriatu, doprowadził do licznych problemów w państwie, powodując systematyczne obniżanie się statusu życia mas. Jako główną przyczynę ogólnokrajowego zrywu Jesús Silva Herzog, zajmujący się problematyką rewolucji meksykańskiej, wskazywał pozostawianie ogromnych majątków ziemskich w rękach nielicznych, co przyczyniło się do protestów ze strony pozostałych warstw społecznych (Silva Herzog 1960). Wśród obywateli meksykańskich wyodrębniły się dwie główne grupy, które stanowiły siłę napędową rewolucji: robotnicy wraz z chłopami, wysuwający postulaty poprawy statusu socjoekonomicznego społeczeństwa, oraz tworząca się wśród klasy średniej i inteligencji opozycja ideologiczna, niezbędna do poprowadzenia ogólnokrajowej politycznej walki wymierzonej w dyktaturę. Jednym z głównych zarzutów wobec władz stała się wyprzedaż ziemi oraz bogactw naturalnych amerykańskiemu i brytyjskiemu kapitałowi zagranicznemu. Identyfikacja problemu w postaci podmiotu zewnętrznego doprowadziła do wzmocnienia idei nacjonalizmu, który w czasie rewolucji odegrał funkcję czynnika integrującego naród w obliczu obcego zagrożenia, umożliwiając porozumienie pomimo różnic interesów poszczególnych klas (:). Rewolucja zakończyła się sukcesem w postaci obalenia dyktatury Porfiria Díaza oraz uchwaleniem nowej konstytucji 5 lutego 1917 roku. Zawarte w niej przepisy stanowiły odpowiedź na postulaty dotyczące naprawy problemów z czasu rządów Díaza – sformułowano zasady dotyczące przeprowadzenia reformy rolnej i związanego z nią wywłaszczenia chłopów, nacjonalizacji dóbr państwowych, a także wprowadzono liczne prawa zabezpieczające interesy robotników oraz gwarantujące ochronę ludności autochtonicznej (Czajkowski 2009: 9). Z perspektywy wieloletniego doświadczenia funkcjonowania w państwie autorytarnym jednym z najważniejszych wyzwań, stojących przed twórcami nowej ustawy zasadniczej było ukształtowanie na nowo pozycji ustrojowej głowy państwa. Dla państw latynoamerykańskich charakterystyczne były rządy *caudillos*, charyzmatycznych przywódców sprawujących władzę absolutną, najczęściej uzyskaną w wyniku

przewrotu (por. hasło *caudillo* w *Słowniku języka polskiego PWN*). Tendencja ta wystąpiła także w Meksyku. Jacek Czajkowski, badając ustrój konstytucyjny Meksyku, wskazywał, że rządy personalistyczne i arbitralne odgrywały ważną rolę zarówno w tradycji ustrojowej, jak i kulturze politycznej kraju (2009:). Z tych powodów w przepisach nowej konstytucji zdecydowano się na wprowadzenie systemu prezydenckiego oraz pozostawienie głowie państwa licznych kompetencji. Z obawy o ich nadużywanie, potencjalnie skutkujące pojawieniem się kolejnego *caudillo*, wprowadzono jednak szeroki katalog praw i wolności obywatelskich oraz mechanizmów gwarantujących ich przestrzeganie. W ten sposób spełniły się postulaty rewolucji dotyczące organizacji wolnych wyborów oraz wprowadzenia bezwzględnego zakazu reelekcji, mające spełniać funkcję kontrolną wobec tendencji autorytarnych kolejnych przywódców. Konstytucja przekazywała władzę zwierzchnią w ręce ludu. Przyznawała mu kompetencje do jej realizacji w formie demokracji przedstawicielskiej dzięki ustanowieniu organów zorganizowanych zgodnie z koncepcją trójpodziału władz. Władzę ustawodawczą sprawuje Kongres Generalny, składający się z Izby Deputowanych oraz Senatu, władzę wykonawczą – prezydent, a władza sądownicza należy do niezawisłych sądów (Czajkowski 2009: 11). Po fali chaosu i przemocy, która przetoczyła się przez kraj w czasie rewolucji, wśród obywateli ciągle istniała potrzeba stabilizacji oraz bezpieczeństwa. Sytuacja ta została wykorzystana przez Álvaro Obregóna, który, zdobywszy władzę w wyniku zamachu stanu w roku 1920, jako pretekstu do legitymizacji swoich rządów użył argumentu o spełnieniu oczekiwań obywateli dotyczących przywrócenia porządku w państwie przez kompetentnego przywódcę. Po jego śmierci przejmujący stanowisko prezydenta Plutarco Elías Calles, wygłosił 1 września 1928 roku przemówienie w parlamencie, wyrażające nadzieję, że ostatecznie zakończył się czas *caudillos*, „co pozwoli na przezwyciężenie historycznych uwarunkowań Meksyku jako kraju jednego człowieka i przejść do narodu kierowanego przez instytucje i prawa” (Dobrzycki 1982: 170). Na tej myśli politycznej Calles oparł całą swoją działalność. Doprowadził do utworzenia w 1929 roku Narodowej Partii Rewolucji, której ideologia koncentrowała się wokół mitologizacji rewolucji – istotny czynnik decydujący o utrzymywaniu się poparcia dla partii stanowiło postawienie się przez nią w roli strażnika idei rebeliantów, które nieustannie podkreślała jako ważne, wręcz nieomyłne, zyskując tym przychyłność społeczeństwa (Baran 2009). Stosując liczne odwołania do myśli rewolucyjnej oraz gwarantując wcielenie nowo uchwalonej konstytucji w życie, legitymizowała swoją władzę przez lata. Choć zmiany wywalczone przez meksykańskie społeczeństwo doprowadziły do upadku autorytaryzmu i rozpoczęcia procesu demokratyzacji, a w przepisach nowo uchwalonej konstytucji znalazły się normy mające gwarantować jego realizację, rzeczywisty stopień spełnienia postulatów rewolucji wzbudził wiele kontrowersji. Były one spowodowane występowaniem znaczących

rozbieżności pomiędzy przepisami a stanem faktycznym, co pozwala podważyć skuteczność pierwszego z etapów demokratyzacji Meksyku. W swym głośnym wystąpieniu z 1931 roku Luis Cabrera twierdził: „Nie mamy wolności, ponieważ nie mamy równości ekonomicznej i socjalnej, ale równocześnie nie możemy realizować naszej Rewolucji ekonomicznej i socjalnej, jeśli nie wydobędziemy się z bagna fałszów konstytucyjnych, w których się pogrążyliśmy” (cyt. za: Dobrzycki 1982: 266). W dalszej części wskazywał, iż większość haseł rewolucji okazała się jedynie populistycznymi sloganami, które nie doprowadziły do realnej zmiany systemowej. Jego diagnoza, wygłoszona jeszcze w trakcie trwania pierwszej kadencji partii, okazała się trafna – w ciągu następnych lat, pod nową nazwą Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej (Partido Revolucionario Institucional, PRI), zmonopolizowała ona władzę państwową w kraju i utrzymała się przy niej przez 71 lat do roku 2000. Tym samym Meksyk stał się jedynym poza Związkiem Radzieckim przypadkiem państwa, w którym przez prawie całe stulecie rządziło tylko jedno ugrupowanie. Postulowane w czasie rewolucji wyrównanie różnic społecznych, odebranie władzy dyktatorowi i przekazanie jej w ręce ludu, nie mogło odbyć się w powstałym systemie demokracji jednopartyjnej. Reżim ten został wyróżniony przez Samuela Huntingtona jako w istocie niedemokratyczny, zmierzający wręcz w stronę autorytaryzmu – bez pluralizmu politycznego (przez wiele lat jedyną partią opozycyjną była Partia Akcji Narodowej (Partido Acción Nacional – PAN), ale nie była ona wystarczająco silna, żeby stanowić realną konkurencję dla PRI, i wolnych wyborów nie można mówić o pełnej demokracji (Huntington, 2009: 19). Jej pozory zachowywano jednak dzięki stwarzaniu obywatelom możliwości samoorganizacji. Artykuł Katarzyny Baran wymienia powołane przez PRI i cieszące się dużą popularnością związki zawodowe, takie jak Konfederacja Pracowników Meksykańskich, Narodowa Konfederacja Organizacji Popularnych czy Narodowa Konfederacja Rolników (Baran 2009). Ich powstanie stanowiło w opinii społeczeństwa przejaw realizacji obietnic wyborczych, choć w rzeczywistości każda z organizacji pozostawała pod ścisłą kontrolą partii, a spełnianie ich roszczeń zależało wyłącznie od niej. Adam Przeworski pisał: „Demokratyzacja państwa odnosząca się do instytucji w szerszym kontekście wiąże się także z relacją tych instytucji ze społeczeństwem obywatelskim” (:). Jeśli przełożyć te słowa na działalność PRI, można zauważyć, że choć formalnie instytucje demokratyczne były tworzone, to w praktyce nie miały dużego wpływu na rzeczywistość państwową, ponieważ ich działania ostatecznie podlegały ścisłej kontroli partyjnej. Dzięki stosowanej do wczesnych lat 60. XX wieku zasadzie wyborów większościowych PRI miała duże wpływy w Kongresie. Wszystkie stanowiska senatorów obsadzone były jej członkami, posiadała także większość mandatów w izbie niższej (Czajkowski 2009: 22). Reforma prawa wyborczego w roku 1977 roku, wprowadzająca większościowo-proporcjonalne prawo wyborcze jako sposób wyłaniania członków Kongresu, przyniosła pewną odmianę,

jednak przełom nastąpił dopiero w 1988 roku. W trakcie kampanii wyborczej przez kraj przetoczyła się fala protestów antyrządowych, skutkiem czego alternatywni kandydaci na prezydenta zyskali duże poparcie społeczne. Oficjalne wyniki wyborów, w których kandydat PRI wygrał, zdobywając 50,48% głosów, a pozostali pretendenci do stanowiska, Cuauhtémoc Cárdenas Solórzano z FDN oraz Manuel Clouthier z PAN, uzyskali kolejno jedynie 30,95% i 17,11%, wywołały oburzenie i zostały uznane za sfałszowane (2009:). Pomimo że PRI utrzymała się u władzy, skala protestów wymusiła na niej zaprzestanie ingerowania w wyniki wyborów. W 1990 roku powstał Federalny Instytut Wyborczy, niezależny od legislatury i egzekutywy. Dziś jako swoje priorytety wskazuje legalność, pewność, bezstronność, obiektywizm, maksymalną jawność oraz niezależność. Ze względu na doświadczenia poprzednich lat obywatele wciąż pozostawali sceptyczni wobec procesu wyborczego, obawiali się kolejnych oszustw oraz korupcji. Większa przejrzystość oraz wymuszenie na partii rządzącej zaprzestania stosowania fałszerstw wyborczych zaowocowały jednak pierwszymi od 71 lat wyborami, w których zwyciężył kandydat spoza szeregów PRI. Choć Vicente Fox w wyborach prezydenckich w 2000 roku pokonał konkurenta dzięki zaledwie pięcioprocentowej przewadze, osiągając wynik 42,5%, zmiana elit rządzących wzbudziła w społeczeństwie wielkie nadzieje na reformy i przyspieszenie procesu demokratyzacji kraju. System jednopartyjny przekształcił się w wielopartyjny system zrównoważony, który do dzisiaj tworzą Partia Akcji Narodowej, Partia Rewolucji Demokratycznej oraz Partia Rewolucyjno-Instytucjonalna.

Analiza przytoczonej historii politycznej Meksyku pozwala wyraźnie wyodrębnić dwa pierwsze etapy procesu demokratyzacji: upadek reżimu niedemokratycznego oraz tranzycję, która ze względu na specyficzne uwarunkowania Meksyku przyjęła formę niedokończoną. Rewolucja lat 1910–1920 stanowiła moment przełomowy, w którym dzięki masowej mobilizacji oddolnej społeczeństwo zdecydowało się przeciwstawić rządowi autorytarnemu. Żądano poprawy statusu życia obywateli przez wyrównanie różnic między poszczególnymi warstwami ludności, zarówno pod kątem ekonomicznym, jak i politycznym. Do postulowanych zmian należało wprowadzenie wolnych wyborów oraz zakazu reelekcji, mających na celu ograniczenie władzy nielegalnych i przekazanie jej w ręce mas. Czas rewolucji rozbudził oczekiwania obywateli wobec państwa, przyczyniając się do ostatecznego obalenia władzy dyktatora. Podczas prezydentury Callesa nastąpił kolejny etap procesu demokratyzacji – tranzycja ustrojowa. Polegała ona na rozwijaniu na gruncie prawa założeń Konstytucji z 1917 roku, określaniu ustrojowych podstaw demokratyzującego się Meksyku. Ponadto rozpoczęto tworzenie instytucji gwarantujących obywatelom przestrzeganie ich praw i wolności, umożliwiając im partycypację społeczną przez udział w wolnych wyborach oraz organizowanie się w związki zawodowe w celu ochrony interesów pracowniczych.

Jak wskazuje Andrzej Antoszewski, demokrację należy rozpatrywać nie tylko normatywnie, ale przede wszystkim empirycznie (:).

Analiza trzeciego, najbardziej wielopłaszczyznowego i głębokiego etapu demokratyzacji pokazuje, że w XX wieku proces faktycznej konsolidacji nigdy nie miał miejsca w Meksyku. Gwarancje instytucjonalne nie znalazły pokrycia w rzeczywistości, do czego doprowadziły wieloletnie rządy PRI, skutecznie uniemożliwiające ich pełną realizację. Wygrana Vicenta Foxa w wyborach przełamała impas polityczny i doprowadziła do zmian, pozwalających na wprowadzenie Meksyku na drogę demokratyzacji (:). Nie były one jednak wystarczające, by uznać proces konsolidacji za zakończony. Wynikało to m.in. stąd, że Kongresu był wówczas podzielony między trzy partie – brak poparcia większości dla działań prezydenta zahamował wiele jego inicjatyw (s. 61).

Meksyk w XXI wieku: demokracja wadliwa

W analizie współczesnej demokracji meksykańskiej będę stosowała podejście Wolfganga Merkla. Wyróżnił on pięć kryteriów pozwalających na szczegółową ocenę tego, czy dane państwo spełnia niezbędne warunki do określenia jakości demokracji (Merkel 2004). Ich szczegółowa analiza na podstawie systemu Meksyku pozwala na identyfikację konkretnych czynników, które uniemożliwiły temu państwu przejście pełnego procesu demokratyzacji. Oczywiście koncepcji dotyczących tego, jak można oceniać poziom demokratyzacji oraz jakość demokracji, jest w literaturze przedmiotu więcej, przykładowo Jørgen Møller i Sven Erik Skaaning (2013: 142–155) badają, w jaki sposób poszczególne etapy procesu demokratyzacji oraz ustrój panujący przed jego rozpoczęciem przyczyniają się do stworzenia bardziej stabilnych systemów demokratycznych niż w innych państwach. Zwracają uwagę na konieczność dostosowania poszczególnych etapów tego procesu do warunków panujących w danym kraju, co prowadzi do wytworzenia się różnych kryteriów, na podstawie których można oceniać stopień demokracji. Think-tanki również wyróżniają określone czynniki. Dane przytoczone w dalszej części pracy pochodzą częściowo ze strony Freedom House, która wyróżnia konkretne kategorie, na podstawie których dokonuje analizy poziomu demokracji w danych państwach. Są to: a) proces wyborczy; b) polityczny pluralizm oraz partycypacja; c) funkcjonowanie rządu; d) swobody obywatelskie; e) prawa stowarzyszeń oraz organizacji; f) rządy prawa; g) autonomia osobista i prawa jednostki (Freedom House). Każda z wymienionych kategorii zostaje podzielona na bardziej szczegółowe zagadnienia, którym przyznaje się ocenę punktową, umieszczając kraj na skali pozwalającej określić go jako niedemokratyczny, hybrydowy lub demokratyczny. Uważam

jednak, że podejście Merkla wydaje się właściwsze. Jego autorska koncepcja została opracowana dzięki skorzystaniu z pozostałych źródeł dotyczących tego zagadnienia i poddaniu ich krytycznej weryfikacji. Jej kompleksowy charakter pozwala na szczegółową i wielopłaszczyznową analizę czynników decydujących o jakości demokracji w danym państwie, wykraczającą poza punktową ocenę poszczególnych kwestii. W celu jej dokonania posłużę się także danymi pochodzącymi od organizacji zajmujących się obroną praw człowieka.

1. Ordynacja wyborcza

Ze względu na to, że współcześnie dominuje demokracja przedstawicielska jedynie uzupełniona o formy demokracji bezpośredniej, wybory parlamentarne oraz prezydenckie stanowią główny sposób realizacji woli obywateli, który wywiera największy wpływ na rzeczywistość polityczną w państwie. Ukształtowana w odpowiedni sposób procedura równych, wolnych, uczciwych i regularnych wyborów stanowi tym samym centralne kryterium prawidłowo funkcjonującego systemu demokratycznego. W artykule 41 konstytucji Meksyku znajdują się przepisy, które wskazują na wymóg organizacji wyborów wolnych, autentycznych i odbywających się okresowo (Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos). Ich gwarancję mają zapewniać określone przepisy warunkujące działalność partii politycznych, które są finansowane w sprawiedliwy sposób oraz mają równy udział w dostępie do środków masowego przekazu. Nad prawidłową organizacją wyborów czuwa wspomniany już wcześniej Federalny Instytut Wyborczy (INE), powołany w celu zapobiegania nieprawidłowościom w wyborach, które były wcześniej organizowane przez należące do egzekutywy Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. W ciągu ostatnich lat INE i Federalny Trybunał Wyborczy (TEPJF) podejmowały działania na rzecz rozwiązywania problemów związanych z niewłaściwym wykorzystaniem środków publicznych, kupowaniem głosów oraz nieprzejrzystym sposobem finansowania kampanii. Sprawujący do 2024 roku władzę prezydent Andrés Manuel López Obrador próbował wpływać na działalność INE, przedstawiając plan reform zmniejszających drastycznie budżet instytucji, redukujący znacznie jej personel oraz ograniczających jej prawa do sankcjonowania działalności partii i kandydatów politycznych. Choć Kongres uchwalił te zmiany, zostały one następnie unieważnione przez Sąd Najwyższy (Freedom House).

System wyborczy Meksyku przeszedł znaczną przemianę w ciągu ostatniego wieku dzięki licznym reformom. W analizie stopnia prawidłowego ukształtowania oraz realizacji procedury wyborczej Meksyku z 2023 roku Freedom House przyznał mu 9 na 12 punktów. Dane przytoczone przez organizację FH oraz INE wskazują, że proces wyborczy jest zorganizowany

w sposób prawidłowy i nie dochodzi w nim obecnie do takich nadużyć, jakie występowały w wieku XX. Organizacje wymieniają jednak problemy natury praktycznej, związane m.in. z próbami wpływania przez władze na niezależność organizacji czuwających nad prawidłowym przebiegiem wyborów oraz przemocą wyborczą, które zostaną szerzej opisane w następnym punkcie.

2. Prawa polityczne

W systemie demokratycznym jednostki powinny dysponować odpowiednio szerokim zakresem praw politycznych, które umożliwiają im uczestnictwo w życiu publicznym i sprawowaniu władzy w państwie. Prawa te obejmują prawo do stowarzyszania się w rządowych i pozarządowych organizacjach politycznych, wolność słowa, mediów, czynne oraz bierne prawo wyborcze. Przyznając jednostce kompetencje pozwalające jej na wywieranie wpływu na władzę, stanowią warunek wstępny odpowiedniej organizacji procedury wyborczej. Stopień przestrzegania praw politycznych obywateli Meksyku wzbudza wiele kontrowersji. Artykuł 70 konstytucji Meksyku gwarantuje, że „wolność rozpowszechniania opinii, informacji i idei wszelkimi środkami przekazu jest nienaruszalna” (Justia México), jednak swoboda działalności publicznej dziennikarzy, aktywistów oraz lobbystów jest mocno ograniczona ze względu na przemoc, z jaką się spotykają. Freedom House w 2023 roku przyznał Meksykowi 12 na 16 punktów w kwestii wolności słowa oraz 7 na 12 punktów na skali oceny praw stowarzyszeń i organizacji. Przytoczone przez organizację problemy dotyczące tych spraw najczęściej związane są z przemocą, której dopuszczają się aktorzy życia politycznego Meksyku, często pochodzący spoza oficjalnych struktur państwowych. Według danych, które przytacza raport organizacji Article19, w latach 2010–2016 liczba ataków wymierzonych w prasę zwiększyła się o 163% (Article 19). Obejmują one m.in. poddawanie dziennikarzy torturom, wymuszone zaginięcia oraz morderstwa. Wskaźnik bezkarności za te czyny jest bliski stu procentom, co potwierdzają statystyki organizacji Global Witness, wedle której wynosi on 90% w przypadku ataków na dziennikarzy oraz aktywistów (Global Witness). Jako inne formy utrudniania działalności prasy Article19 wymienia odmawianie jej dostępu do informacji czy też sprawowanie rządowego nadzoru nad prawnikami i obrońcami praw człowieka. Globalna Inicjatywa Przeciwko Transnarodowej Przestępczości Zorganizowanej wykazała, że w 2022 roku atak na dziennikarza lub dom mediowy w Meksyku występował średnio co 13 godzin (S. Felix 2024), co czyni ten kraj jednym z najniebezpieczniejszych dla dziennikarzy na świecie. Aktywiści polityczni mierzą się z podobnymi problemami. Organizacja Global Witness wskazuje, że pomiędzy rokiem 2012 a 2022 zamordowano 185 aktywistów na rzecz środowiska oraz obrońców ziemi, spośród których dużą część stanowiła ludność

rdzenna (Global Witness). Meksyk od wielu lat mierzy się także z problemem przemocy dotyczącej polityków, co staje się szczególnie widoczne w trakcie kampanii wyborczych. W okresie kampanii przed wyborami w 2021 roku zostało zamordowanych 32 kandydatów na różne stanowiska państwowe (Quezada 2024). Wybory, które odbyły się w czerwcu 2024 roku, określane jako największe ze względu na historycznie wysoki wskaźnik partycypacji społecznej i obejmujące wybory parlamentarne, prezydenckie, stanowe i lokalne, zyskały także w mediach miano najkrwawszych. Od czerwca poprzedniego roku zamordowano w związku z nimi ponad 80 osób, z czego 34 było kandydatami na stanowiska publiczne (Felix 2024). Organizacja donosi także, że 17 osób zostało uprowadzonych. W stanie Sinaloa, uznawanym za najniebezpieczniejszy w całym Meksyku, 36 kandydatów zrezygnowało z udziału w kampanii, kierując się względami bezpieczeństwa, 19 zgłosiło do INE obawę, że mogą paść ofiarą przemocy, a trzy zostały objęte ochroną (tamże). Statystyki te wskazują, że choć obywatelom zapewnia się prawnie ochronę, w praktyce działalność polityczna wiąże się ze znacznym ryzykiem tortur, przemocy i porwania, a nawet utraty życia.

3. Prawa i wolności obywatelskie

Prawa pozytywne nakładają na państwo obowiązek podjęcia pewnych działań wobec jednostki, a jej samej przyznają możliwość wysuwania roszczeń wobec państwa. Prawa negatywne odnoszą się do obowiązku powstrzymania się władz przed ingerencją w określone dziedziny życia jednostki. Te dwie grupy praw kształtują status obywateli w państwie, zapewniając ochronę ich interesów. W konstytucji meksykańskiej gwarancje indywidualne klasyfikuje się w czterech kategoriach: równości, wolności, własności oraz bezpieczeństwa prawnego. Choć ich katalog jest szeroki i reguluje szczegółowo te kwestie, po raz kolejny występuje rozbieżność z ich faktyczną realizacją. Najwięcej problemów wiąże się z działalnością karteli. W artykule dotyczącym przestępczości zorganizowanej w Meksyku Urszula Drzewiecka zwraca uwagę na ambiwalentny charakter wytoczonej im przez państwo wojny. W 2000 roku nastąpiło zachwianie dotychczas silnych i stabilnych sieci powiązań przemytników z władzami, wynikających z długoletniej współpracy z autorytarnym rządem. Demokratyzacja wymusiła zwiększenie przejrzystości, skorumpowani urzędnicy państwowi stracili stanowiska na rzecz nowych polityków. Doprowadziło to do zwiększenia autonomii karteli, co poskutkowało większymi trudnościami w kontroli ich działań, a w efekcie przyczyniło się do eskalacji przemocy i brutalności, która przestała być regulowana porozumieniami i wewnętrznymi układami (:). Choć władze deklarują obecnie walkę z kartelami, w praktyce często pozostają bierne. Drzewiecka wskazuje: „Korupcja nie jest jedynym powodem, dla

którego władza nie zwalcza procederu przemytniczego. Istnieją inne przesłanki [...]. Są to względy ekonomiczno-społeczne, które wynikają ze słabości państwa meksykańskiego w wyrównywaniu szans społecznych, zapewnieniu odpowiedniej liczby miejsc pracy, rozwoju niezbędnej infrastruktury na wsi i w miejskich dzielnicach biedy. Przemysł narkotykowy uzupełnia owe luki w funkcjonowaniu państwa, stając się dla wielu realną alternatywą” (). Przyczyny trudności ze zwalczaniem problemu występują nie tylko na szczeblu państwowym, ale również wśród społeczeństwa. Po części wynikają z czerpania zysków z udziału w tym procederze, częściowo natomiast biorą się z lęku. Kartele prowadzą swoją działalność na terenie całego państwa, jednak w stanie Sinaloa ich rola jest szczególnie silna. Jak wskazuje Encuesta Nacional de Victimización y Percepción Sobre Seguridad Pública, od 2023 roku 50% mieszkańców tego stanu czuje się zagrożona przez działalność karteli i uważa ich występowanie za najważniejszy problem w państwie (L. Felix 2024). Odwołania w kulturze do tematyki narkobiznesowej oraz przyzwyczajenie obywateli do jej wszechobecności w ich codziennym życiu powodują „oswojenie się” z nią. „W przypadku Meksyku istnieje jednak widoczny brak społecznej mobilizacji w walce z narkobiznesem” (Drzewiecka 2009: 78). Choć protesty wobec brutalnych działań karteli mają miejsce w przypadku ujawniania szokujących społeczeństwo informacji o dokonanych przez nie zbrodniach, skala problemu powoduje brak wiary w możliwość całkowitego rozwiązania problemu. Kartele stale naruszają tak fundamentalne prawa i wolności gwarantowane przez konstytucję, jak prawo do życia, wolności od tortur, bezpieczeństwa. Większość przestępstw przez nie dokonywanych, w szczególności morderstw, ma miejsce na terenie czterech stanów: Chihuahua, Sinaloa, Guerrero i Baja California (Global study on homicide 2023). Według raportu Global Organized Crime Index z 2023 roku, Meksyk uzyskał wynik 7,57 na 10-punktowej skali badającej poziom przestępczości w państwie, co czyni go trzecim najbardziej dotkniętym tym zjawiskiem krajem na całym świecie (Global organized crime index). Znaczną część tych przestępstw stanowią zabójstwa. Jak wskazuje raport Biurs Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, od 2018 roku liczba zabójstw utrzymuje się na poziomie około 25 tys. rocznie (:). Zdecydowana większość nich jest dokonywana wskutek działalności przestępczej karteli. Statystyki te czynią Meksyk drugim po Hondurasie państwem Ameryki Centralnej o najwyższym wskaźniku morderstw (s. 146). Przestępczość zorganizowana w Meksyku zagraża bezpieczeństwu życia obywateli poprzez narażanie ich na tortury i utratę wolności, a co roku przyczynia się do śmierci około 25 tys. osób. Przy tak wysokiej skali problemu niemożliwe jest uznanie praw i wolności obywatelskich za chronione w stopniu wystarczającym, by można było określić Meksyk jako kraj demokratyczny.

4. Podział władzy i odpowiedzialność horyzontalna

Odpowiedzialność horyzontalna dotyczy struktur władzy. Jej występowanie opiera się na istnieniu autonomicznych instytucji, które kontrolują działania organów rządzących. Zapobiegają dokonywaniu przez nie naruszeń prawa oraz informują opinię publiczną o stanie praworządności. Odpowiedzialność horyzontalna odnosi się jednak nie tylko do podmiotów zewnętrznych, ale przede wszystkim do organów władzy, wspierając koncepcję jej trójpodziału. Nie oznacza to całkowitego oddzielenia od siebie legislatury, egzekutywy oraz judykatury, lecz ich współpracę, wzajemną kontrolę, która nie powinna dopuszczać do nadużywania kompetencji przez którąkolwiek z nich. W konstytucji Meksyku została zagwarantowana wzajemna niezależność władz w sensie funkcjonalnym, organizacyjnym i personalnym (Czajkowski 2009: 27). Od 2000 roku, kończącego rządy PRI, trójpodział władzy i rozdzielenie kompetencji jej poszczególnych organów jest względnie przestrzegane. Problemy związane z tą kwestią występują jednak w przypadku judykatury ze względu na próby ograniczania jej niezależności przez pozostałe władze państwowe, co nabrało szczególnego znaczenia w czasie prezydentury Lópeza Obradora, podejmującego działania na rzecz ograniczenia swobody i finansowania zarówno INE, jak i sądów krajowych. W ocenie rządów prawa Freedom House przyznaje Meksykowi zaledwie 5 na 12 punktów. Tak niska ocena wynika głównie z powodu problemów przytoczonych w następnym punkcie. Choć struktury władzy zorganizowane są w sposób prawidłowy a ich kompetencje równo rozdzielone, pomimo prób wpływania na nie przez niektórych polityków, występują liczne problemy natury praktycznej. Są one związane z angażowaniem się w sprawy polityczne podmiotów zewnętrznych.

5. Skuteczność sprawowania rządów

W skonsolidowanej demokracji niedopuszczalna jest sytuacja, w której faktyczną władzę stanowią nie konstytucyjnie wyłonione organy państwowe, ale zewnętrzni aktorzy sceny politycznej. Mogą do nich należeć banki, wojsko, kler, firmy, a także podmioty prawa zagranicznego. W Meksyku skuteczność sprawowania rządów jest mocno ograniczona przez wywieranie na władzę wpływu przez zewnętrzne podmioty. Z raportu opublikowanego na stronie Freedom House wynika, że korupcja, słaba koordynacja oraz ograniczone możliwości sądów oraz organów ścigania podważają ich uczciwość i zdolność do skutecznego działania. Policja postrzegana jest przez obywateli jako nieudolna i współpracująca z przestępcami, co przyczynia się do tego, że według statystyk rządu Meksyku z 2023 roku 90% przestępstw nie zostaje nawet zgłoszona (Freedom House).

Ze względu na skalę przestępczości w kraju skuteczność sprawowania rządów można także oceniać przez pryzmat tego, w jakim stopniu zwalcza się ten problem. Sprawujący do 2024 roku władzę prezydent López Obrador rozpoczął swoją kampanię wyborczą w 2012 roku pacyfistycznym hasłem *Abrazos, no balazos*, stanowiącym odpowiednik angielskiego *Make love, not war*. Proponowana przez niego polityka bezpieczeństwa miała opierać się na poszukiwaniu rozwiązań, które wpłynęłyby na zapobieganie eskalacji przemocy ze strony karteli narkotykowych oraz walczących z nimi organów ścigania (2019). Działania podjęte po wygraniu przez niego wyborów stanowiły kolejną rządową próbę rozwiązania problemu przestępczości w kraju, wywierającej znaczący wpływ zarówno na życie obywateli, jak i na skuteczność działania organów państwowych. Kiedy i one zawiodły, administracja López'a Obradora zaostriżyła kary i ograniczyła zakres praw oskarżonych, co poskutkowało gwałtownym wzrostem liczby aresztowań tymczasowych. Nie była to jednak interwencja skuteczna, gdyż większość aresztowanych, oskarżona o drobne przestępstwa, należała do biedniejszych warstw społecznych. Meksyk pozostał krajem, w którym grupy przestępcze, posługując się przemocą i korupcją, zapewniają sobie władzę zbliżoną zakresem do tej, jaka przysługuje władzom państwowym.

Minimalny stopień realizacji przez Meksyk kryteriów pozwalających na określenie go państwem demokratycznym przybliża go raczej w stronę demokracji wadliwej. Jak stwierdzają Stephen Holmes i Iwan Krastew, „[w] demokracjach naśladowczych polityka polega na ciągłej walce między demokratyczną formą a niedemokratyczną materią” (:). Charakterystyczną cechą państw o takim systemie jest występowanie znacznych rozbieżności pomiędzy zagwarantowanym w aktach prawnych zakresem wolności i praw obywateli a tym, w jaki sposób jest on realizowany w życiu publicznym.

Według klasyfikacji Merkla można wyróżnić cztery typy demokracji wadliwych: wykluczające, opiekuńcze, wyborcze oraz nieliberalne. Ostatni z nich jest najpowszechniejszy i według tego autora występuje także w Meksyku. Opisuje on system, w którym działania podejmowane przez władzę ustawodawczą i wykonawczą nie podlegają ścisłej kontroli sądownictwa. Zaburza to ideę podziału władz, mogąc w efekcie prowadzić do nadużywania przez rząd kompetencji. Jego działania często odbiegają od norm konstytucyjnych, a prawa obywatelskie nie są w pełni przestrzegane lub nie zostają uregulowane w ogóle (2004:). Meksyk ma długą tradycję zdobywania i utrzymywania władzy politycznej dzięki stosowaniu populistycznych odwołań do myśli demokratycznej oraz powoływaniu instytucji gwarantujących jedynie w teorii obywatelom przestrzeganie ich praw. Występują więc problemy na szczeblu państwowym, w Meksyku związane w dużej mierze z korupcją, nieefektywnością działań władz państwowych oraz wywierającą na nie wpływ przestępczością, które naruszają podstawową zasadę

demokratycznego państwa prawa, którą jest ochrona zaufania obywatela do państwa. Raport Puls on Democracy przytacza badania LAPOP Lab Americas Barometer 2006–2023, które dotyczą między innymi kwestii poparcia krajów regionu dla demokracji (Puls on Democracy).

W Meksyku poparcie obywateli dla rządów demokratycznych utrzymywało się w 2000 roku na poziomie 70%. Znaczący spadek nastąpił w 2012 roku, kiedy miały miejsce liczne protesty podważające wygraną w wyborach prezydenckich Enrique Peña Nieto. W 2016 roku poparcie obywateli dla demokracji wynosiło zaledwie 50%. Powodem tego spadku mogły być tym razem nie wątpliwości związane z nieprawidłowością procedury wyborczej, lecz wzrost skali przemocy w kraju. W 2016 roku Meksyk stanowił drugi po Syrii kraj z największą liczbą ofiar śmiertelnych konfliktów zbrojnych – w Meksyku wynikały one z wojen narkotykowych, w których zginęły szacunkowo 23 tys. osób (CNN). Stopień zagrożenia i brak wiary obywateli w działania organów państwowych na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa spowodowały znaczny spadek poparcia dla instytucji demokratycznych. Od 2018 roku poziom poparcia obywateli dla demokracji co roku oscyluje wokół wyniku 65%. Choć wynik ten jest dosyć wysoki, od 2000 roku, kiedy rozpoczęto prowadzenie badań, można zaobserwować liczne spadki, wynikające z wydarzeń politycznych i społecznych, które podważają wiarę obywateli Meksyku w stabilność i skuteczność systemu demokratycznego.

Wybory w 2024 roku

2 czerwca 2024 roku w Meksyku odbyły się największe wybory w jego historii, na co wpływ miało kilka czynników. Obywatele wybierali 500 członków Izby Deputowanych oraz 128 członków Senatu, tworzących wspólnie parlament, a także nowego prezydenta. Meksykanie podejmowali również decyzje dotyczące sposobu obsadzenia stanowisk na szczeblu stanowym i lokalnym, których liczba według danych INE przekraczała 19 tys. Poza skalą wydarzenia obejmującego wybór przez obywateli osób mających reprezentować ich interesy na większości znaczących stanowisk państwowych rangi historycznej nabrała także duża frekwencja wyborcza oraz zdarzenia poprzedzające głosowanie. Przez kraj przetoczyła się ogromna fala protestów przeciw rządowi obecnego prezydenta i jego partii, Ruchu Odrodzenia Narodowego. 18 lutego miał miejsce Marsz Demokracji, w którym tysiące demonstrantów domagały się respektowania zasad demokratycznych, protestując przeciwko łamaniu swoich praw oraz gwarancji konstytucyjnych (Camhaji 2024). Ich ubiór był symboliczny – dominował kolor różowy, charakterystyczny dla INE, co miało podkreślić protest obywateli przeciwko łamaniu prawa wyborczego. Ze względu na wcześniejsze próby ograniczania przez prezydenta budżetu

i kompetencji organizacji czuwających nad przebiegiem wyborów społeczeństwo obawiało się dopuszczenia się przez niego fałszerstw wyborczych w celu utrzymania się przy władzy. Jak opisano wcześniej, w czasie kampanii wyborczej dochodziło do licznych nadużyć w postaci zastraszania kandydatów, skutkującego ich wycofywaniem się z udziału w wyborach, a także przemocy fizycznej, która doprowadziła do śmierci wielu z nich. Wydarzenia te wywołały duże poruszenie wśród społeczeństwa meksykańskiego, wzmacniając postulaty dotyczące przestrzegania gwarancji konstytucyjnych. Frekwencja wyborcza utrzymała się na wysokim poziomie i wyniosła około 61% zarówno w przypadku wyborów prezydenckich, jak i parlamentarnych (García 2024). Ten wynik, choć niższy niż w poprzednich wyborach, nie różnił się od nich znacząco, co mogło być wypadkową dwóch czynników. Z jednej strony, nastroje społeczne wyrażały duże oburzenie działaniami rządu i determinację do obalenia go. Z drugiej strony, skala przemocy przedwyborczej, dotyczącej zarówno polityków, jak i zwykłych cywilów, oraz ataki na lokale wyborcze (Mexico's 'historic' election turns violent) mogły zniechęcić część społeczeństwa do udziału w głosowaniu.

Wybory do niższej i wyższej izby parlamentu wygrał Narodowy Ruch Odnowy (Movimiento Regeneración Nacional – Morena), do której to koalicji należą także Partia Pracy (Partido del Trabajo – PT) oraz Ekologiczna Partia Zielonych Meksyku (Partido Verde Ecologista de México – PVEM). Zgodnie z przedstawionym przez INE raportem dotyczącym wstępnych wyników wyborów prezydenckich na nową prezydent Meksyku została wybrana Claudia Sheinbaum Pardo, uzyskując poparcie na poziomie 59,4% i tym samym stając się pierwszą kobietą w Meksyku na tym stanowisku (INE). W kontekście narastającej w ciągu ostatnich lat w Meksyku fali przemocy wobec kobiet i związanych z tym protestów feministek wydarzenie to nabrało symbolicznego charakteru. Kampania prezydencka Claudii Sheinbaum wyróżniała się postępowym programem, który stanowił kontynuację działań zapoczątkowanych przez jej poprzednika Lópeza Obradora, uzupełnioną o nowe zagadnienia myśli lewicowej. Przejawiają się one w jej obietnicach wyborczych, dotyczących poprawy poziomu życia najbiedniejszych warstw społeczeństwa m.in. przez zagwarantowanie powszechnego dostępu do edukacji czy podniesienie stawki płacy minimalnej. Jej postulaty dotyczą także transformacji gospodarczej i energetycznej kraju, opartej na ekologii oraz ochronie środowiska. Jako swój priorytet nowa prezydent wskazała rozwiązanie problemów Meksyku związanych z wysokim poziomem przestępczości. Jej progresywne podejście i zaangażowanie w kwestie dotyczące wyrównywania różnic społecznych oraz rozwiązanie problemu przestępczości mogą wywrzeć pozytywny wpływ na proces demokratyzacji Meksyku, przyczyniając się do wzmocnienia instytucji demokratycznych i zagwarantowania realizacji wartości przez nie promowanych.

Zakończenie

Dwudziestowieczna historia Meksyku została zdefiniowana przez występowanie w niej autorytarnych rządów. W XX i XXI wieku Meksyk próbował przeprowadzić proces demokratyzacji, w którym można wyróżnić kilka momentów przełomowych. Pierwszy z nich stanowiło obalenie na drodze rewolucji dyktatury Díaza w 1911 roku, które poskutkowało uchwaleniem w 1917 roku nowej konstytucji, wprowadzającej instytucje demokratyczne oraz szeroki zakres praw i wolności obywateli. W kolejnych latach panował system demokracji jednopartyjnej, co uniemożliwiło pełną realizację procesu wprowadzania tych zmian w życie i pozostawiło demokrację w fazie przedłużającej się tranzycji. Kolejny punkt przełomowy w historii Meksyku stanowiło odsunięcie od władzy PRI w 2000 roku po 71 latach sprawowania przez nią rządów i rozpoczęcie prezydentury Vincenta Foxa. Wydarzenie to wzbudziło wielkie nadzieje społeczeństwa meksykańskiego na kontynuowanie procesu demokratyzacji. Lepsza sytuacja gospodarcza i wyrównywanie różnic społecznych, zmniejszenie poziomu przestępczości i korupcji stanowiły obiecanie obywatelom i wyczekiwane przez nich zmiany, stopień ich realizacji okazał się jednak niewystarczający, co spowodowane było m.in. wspomnianym hamowaniem działań rządu przez podzielony politycznie Kongres.

Brak prawidłowego procesu konsolidacji doprowadził w Meksyku do wykształcenia się demokracji wadliwej, w której formalne gwarancje praw obywatelskich nie znajdują pokrycia w rzeczywistości politycznej i społecznej. Wpływ na to miały liczne problemy związane z przestrzeganiem prawa przez władze państwowe, a także korupcja oraz duża rola przestępczości zorganizowanej. Jak wskazywał Wolfgang Merkel, demokracje wadliwe niekoniecznie muszą stanowić system przejściowy – w niektórych państwach funkcjonują na tyle długo, że w oczach elit rządzących i społeczeństwa zaczynają stanowić adekwatne instytucjonalnie rozwiązanie dla specyficznej sytuacji w kraju (Merkel 2004).

Wybory w 2024 roku i poprzedzająca je fala mobilizacji społecznej pokazały jednak, że obywatele Meksyku domagają się wprowadzenia demokracji i są gotowi o nią walczyć. Zmiana elit rządzących i wygrana Claudii Sheinbaum może stanowić odpowiedź na te postulaty i doprowadzić do realnej konsolidacji demokracji w Meksyku.

Bibliografia

- Antoszewski Andrzej. 2016. *Współczesne teorie demokracji*. Warszawa: Wyd. Sejmowe.
- Baran Katarzyna. 2009. PRI – meksykański fenomen. *Ameryka Łacińska*. Kwartalnik analityczno-informacyjny 17/1 (63): 63–69. <https://bibliotekanauki.pl/articles/28328078.pdf> (dostęp 26.10.2024).

- Camhaji Elías. 2024. La marea rosa grita por la democracia y contra Lopez Obrador. *El Pais*, 18.02. <https://elpais.com/mexico/2024-02-18/la-marea-rosa-grita-por-la-democracia-y-contr-lopez-obrador.html> (dostęp: 26.10.2024).
- Czajkowski Jacek. 2009. *System konstytucyjny Meksyku*. Warszawa: Wyd. Sejmo-we.
- Derwich Karol. 2009. Prezydentura Vicente Foxa – sukces czy porażka? W: K. Derwich (red.), *Meksyk w XXI wieku. Polityka – społeczeństwo – gospodarka*. Kraków: Universitas.
- Dobrzycki Wiesław. 1982. *Myśl polityczna i praktyka rewolucji meksykańskiej*. Warszawa: Wyd. Czasopism i Książek Technicznych NOT SIGMA.
- Drzewiecka Urszula. 2009. Przemysł narkotykowy jako kluczowy problem polityczno-społeczny Meksyku. W: K. Derwich (red.), *Meksyk w XXI wieku. Polityka – społeczeństwo – gospodarka*. Kraków: Universitas.
- Felix Luis. 2024. Elecciones letales en México. <https://globalinitiative.net/analysis/sinaloa-ar-aumento-violencia-elecciones-mexicanas/> (dostęp: 26.10.2024).
- Felix Siria. 2024. Journalism still deadly in Mexico. <https://globalinitiative.net/analysis/journalism-still-deadly-in-mexico/> (dostęp: 26.10.2024).
- Foa Roberto S., Mounk Yascha. 2016. The democratic disconnect. *Journal of Democracy* 27, no. 3: 5–17. <http://pscourses.ucsd.edu/ps200b/Foa%20Mounk%20Democratic%20Disconnect.pdf>
- García Carina. 2024. Elección 2024 tuvo menos participación que las de 2018 y 2012. <https://politica.expansion.mx/elecciones/2024/06/03/cuanta-gente-voto-por-amlo-2028> (dostęp: 26.10.2024).
- Holmes Stephen, Krastew Iwan. 2020. *Światło, które zgasiło: Jak Zachód zawiódł swoich wyznawców*. Tłum. A. Paszkowska. Warszawa: Wyd. Krytyki Politycznej.
- Huntington Samuel. 2009. *Trzecia fala demokratyzacji*. Tłum. A. Dziurdzik. Wyd. 2. Warszawa: PWN.
- Kubas Sebastian. 2018. *Proces demokratyzacji i jego determinanty. Analiza na przykładzie Republiki Czeskiej i Węgier (1990–2016)*. Katowice: Wyd. UŚ.
- Linz Juan J., Stepan Alfred. 2002. *Problemy konsolidacji demokracji. Europa Południowa, Ameryka Południowa i postkomunistyczna Europa*, Warszawa.
- Lipset Seymour. 1959. Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *American Political Science Review* 53, nr 1: 69–105
- McCormick Gladys, Sandin Linnea. 2019. Abrazos no Balazos – Evaluating AMLO's Security Initiatives. <https://www.csis.org/analysis/abrazos-no-balazos-evaluating-amlos-security-initiatives> (dostęp: 26.10.2024).
- Merkel Wolfgang. 2004. Embedded and defective democracies. https://www.wzb.eu/system/files/docs/sv/iuk/merkel_embedded_and_defective_democracies.pdf (26.10.2024).
- Møller Jørgen, Skaaning Svend-Erik. 2013. Regime types and democratic sequencing. *Journal of Democracy* 24, no. 1: 142–155
- Przeworski Adam. 2020. *Democracy and the Market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quetzada Sergio. 2024. Urnas y tumbas, Analisis de los 32 homicidios de candidatos durante el proceso electoral de 2021.

Silva Herzog Jesús. 1960. *Breve historia de la Revolución Mexicana*. México: Fondo de Cultura Económica. <https://www.cervantesvirtual.com/research/historia-de-la-revolucion-mexicana-periodo-1917-1924-vol-8-la-carrera-del-caudillo/aa0aea4d-7cae-4a64-9bb9-e0977b21553a.pdf> (26.10.2024.)
[https://violenciaypaz.colmex.mx/archivos/UHVibGljYWNPb24KIDk0CmRvY3VtZW50bw==/Urnas%20y%20Tumbas%20\(6\).pdf](https://violenciaypaz.colmex.mx/archivos/UHVibGljYWNPb24KIDk0CmRvY3VtZW50bw==/Urnas%20y%20Tumbas%20(6).pdf) (dostęp: 26.10.2024).

Źródła internetowe

Article 19. *Mexico and Central America*. <https://www.article19.org/regional-office/mexico-and-central-america/> (dostęp: 26.10.2024).
 Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos. https://www.scjn.gob.mx/sites/default/files/pagina/documentos/2019-03/CPEUM_26032019.pdf (dostęp: 26.10.2024).
 Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/mexico/freedom-world/2024> (dostęp: 26.10.2024).
 Global organized crime index. <https://ocindex.net/country/mexico> (dostęp: 26.10.2024).
 Global study on homicide. 2023. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/2023/Global_study_on_homicide_2023_web.pdf (dostęp: 26.10.2024).
 Global Witness. Standing firm. The land and environmental defenders on the frontlines of the climate crisis. <https://www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/standing-firm/#global-analysis-picture-defenders-around-world> (dostęp: 26.10.2024)
 INE. Programa de Resultados Electorales Preliminares. 2024. <https://prep2024.ine.mx/> (dostęp: 26.10.2024).
 Instituto Nacional Electoral. <https://ine.mx/sobre-el-ine/> (dostęp: 26.10.2024).
 Justia México. Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos. <https://mexico.justia.com/federales/constitucion-politica-de-los-estados-unidos-mexicanos/titulo-primer/capitulo-i/#articulo-1o> (dostęp: 26.10.2024).
 Mexico's 'historic' election turns violent. <https://www.straitstimes.com/world/mexicos-historic-election-turns-violent> (dostęp: 26.10.2024).
 Puls on Democracy. <https://www.vanderbilt.edu/lapop/ab2023/AB2023-Pulse-of-Democracy-final-20231127.pdf> (dostęp: 26.10.2024).
 Słownik języka polskiego PWN. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/caudillo> (dostęp: 26.10.2024).

Streszczenie

Przedmiot artykułu stanowi analiza wieloletnich problemów systemowych Meksyku na jego drodze do demokratyzacji w XX i XXI wieku. Ma ona na celu identyfikację głównych czynników, które powodują w tym państwie rozbieżności między gwarancjami prawnymi demokracji a ich faktyczną realizacją. Odpowiada także

na pytania, czy Meksyk można określić jako demokrację wadliwą i czy wynik wyborów z 2024 roku jest w stanie umożliwić mu przekształcenie się w demokrację skonsolidowaną.

The challenges of Mexico's democratization process in the 20th and 21st centuries

Abstract

The subject of the article is an analysis of Mexico's long-term systemic problems on the way to its democratization in the 20th and 21st centuries. It aims to identify the key factors contributing to discrepancies between legal guarantees of democracy and their actual implementation in the country. Moreover, the article addresses whether Mexico can be classified as a flawed democracy and whether the outcome of this year's elections could pave the way for its eventual transformation into a consolidated democracy.

Słowa kluczowe: demokratyzacja, Meksyk, demokracja nieskonsolidowana, historia polityczna Meksyku, wybory w Meksyku 2024

Keywords: democratization, Mexico, unconsolidated democracy, political history of Mexico, elections in Mexico 2024

